

Підготовка викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій як наукова та практична проблема

У статті визначено концептуальні засади підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій, обґрунтовано модель і технології такої підготовки. Охарактеризовано результати експериментальної перевірки структурної моделі підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій.

Ключові слова: підготовка викладачів, проектування, модель, навчальні технології.

В статье определены концептуальные основы подготовки преподавателей высших экономических учебных заведений к проектированию учебных технологий, обоснованы модель и технологии такой подготовки. Охарактеризованы результаты экспериментальной проверки структурной модели подготовки преподавателей к индивидуально-стилевому проектированию учебных технологий.

Ключевые слова: подготовка преподавателей, проектирование, модель, учебные технологии.

The article outlines the conceptual basis of preparation of teachers of higher economic education in the design of educational technologies, grounded models and technologies such training. We characterize the results of experimental verification of the structural model of teacher training to individual style design educational technologies.

Keywords: teacher training, design, model, instructional technology.

Постановка проблеми. Потреба у гуманістичній спрямованості сучасної економічної освіти вимагає від викладачів умінь щодо проектування й реалізації адекватних психологічним особливостям студентів та умовам навчання технологій. Їх формування має забезпечувати професійно-педагогічна підготовка, важливим чинником

ефективності якої є створення сприятливого для професійної самореалізації викладачів контексту. У системі економічної освіти немає єдиного підходу до визначення сутності професійно-педагогічної підготовки викладачів та є низка невирішених проблем, пов'язаних із такою підготовкою, зокрема, щодо цілей, змісту і технологій навчання, концептуальних засад.

Основою змісту безперервної післядипломної підготовки викладачів має бути проектувальна діяльність як така, що дає змогу розкритися їхньому творчому потенціалу і втілитися в конкретних продуктах – навчальних технологіях.

Проблемам підготовки викладачів до дидактичного проектування присвячені роботи Н. О. Брюханової [1], Г. П. Васяновича [2], Т. Б. Поясок [4], О. М. Спіріна [6], В. Ю. Стрельнікова [7] та ін. Загальною тенденцією для досліджень у цьому напрямку є особистісно-зорієнтований підхід до підготовки викладачів. Разом з цим, залишаються недостатньо вивченими і потребують спеціальних досліджень концептуальні та прикладні аспекти підготовки викладачів економічних ВНЗ до проектування навчальних технологій.

Отже, тема статті є актуальною, а її мета – обґрунтувати теоретичні та практичні аспекти проблеми підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів (ВЕНЗ) до проектування навчальних технологій (ПНТ).

Виклад основного матеріалу. Актуальним аспектом професійної самореалізації викладача є авторський підхід, який тлумачиться у двох площинах теоретичного розгляду: як створення принципово нового у педагогіці, так і створення власної системи викладання, яка реалізовує відомі підходи, але є авторською в контексті професійного розвитку. Саме у другому значенні кожен викладач може бути новатором і вибудувати власну технологію навчання.

З позицій теорії та практики підготовку викладачів до ПНТ

забезпечено розробленою моделлю підготовки (рис.1), яку втілено та експериментально перевірено в КНЕУ в ході навчання викладачів за тренінговими програмами. Означена модель поєднує концептуальні, змістові та технологічні аспекти підготовки викладачів до дидактичного проектування. Зокрема, метою моделі визначено підготовку викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій. *Індивідуально-стильове проектування навчальних технологій (ІСПНТ)* визначено як творчу діяльність викладачів щодо забезпечення гарантованого досягнення результатів навчання на основі усвідомлення особливостей індивідуального стилю цієї діяльності, продуктами якої є авторські навчальні технології.

Теоретичною основою моделі є концепція підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій, в основу якої покладено ідею суб'єктно-продуктивного характеру підготовки як формування активної відповідальної позиції тих, хто навчається, за результати педагогічної діяльності та створення у проектувальній діяльності корисних продуктів – проектів навчальних технологій.

У контексті підготовки до дидактичного проектування запропоновано суб'єктно-продуктивний підхід, який має сприяти здатності викладача бути активним суб'єктом цієї діяльності, усвідомлювати власну відповідальність за процес та результат навчання інших.

Під суб'єктно-продуктивним розуміється такий підхід, який визначає у професійній підготовці провідну роль становлення суб'єктності особистості як здатності до проектування власного професійного розвитку та створення суспільно-корисних продуктів діяльності.

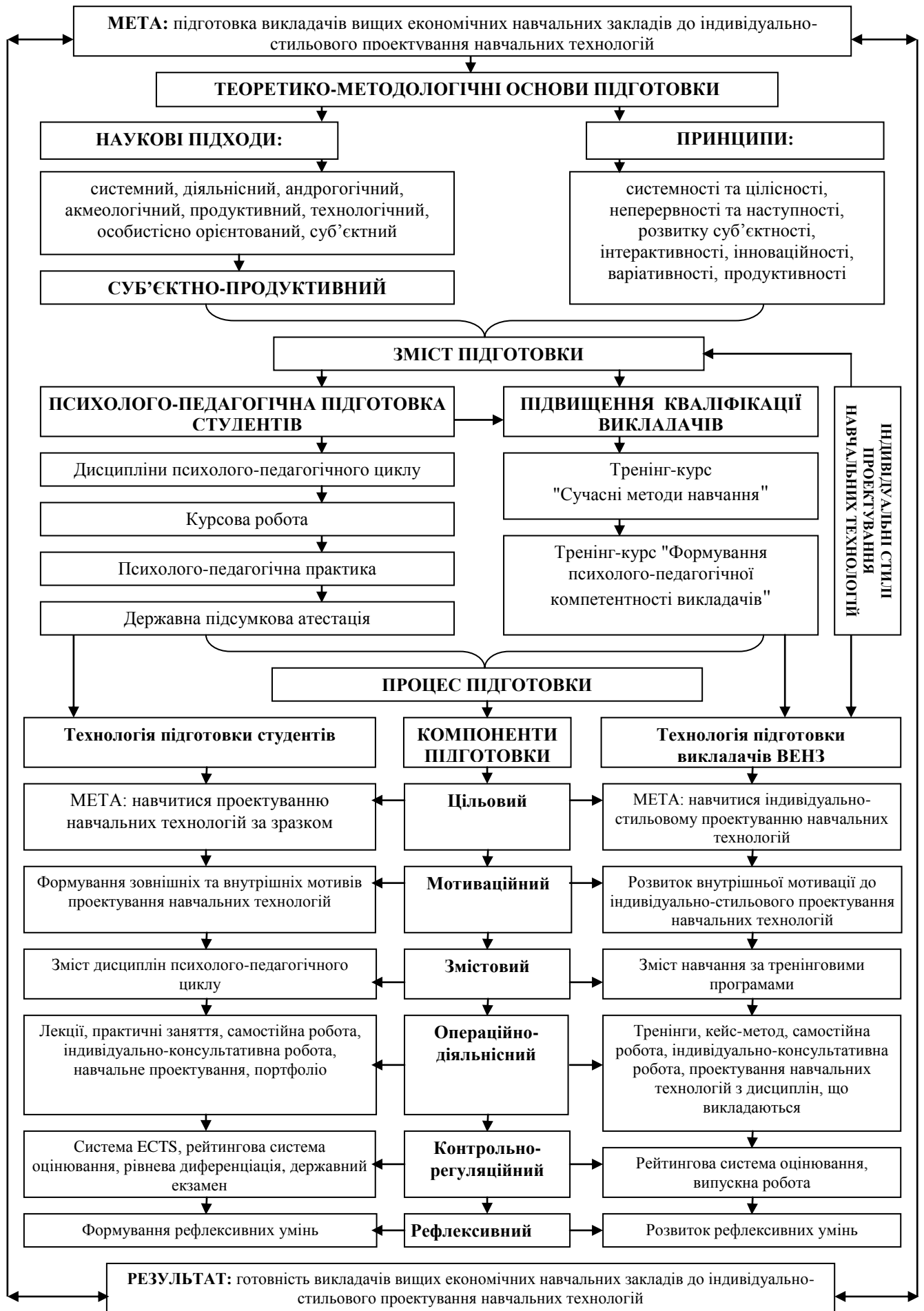

Рис. 1. Структурна модель підготовки викладачів ВЕНЗ до ІСПНТ

Наша позиція полягає в тому, що у процесі підготовки до проектування навчальних технологій реалізація суб'єктно-продуктивного підходу забезпечує втілення унікального досвіду саморозвитку викладача в продуктах діяльності, створює умови для його актуалізації та рефлексії. Цей підхід у підготовці викладачів до проектування навчальних технологій охарактеризовано за наведеними нижче параметрами(табл.1).

Таблиця 1

**Особливості суб'єктно-продуктивного підходу
у підготовці викладачів до ПНТ**

Параметри	Характеристики
Цілі навчання	<ul style="list-style-type: none"> • Постановка і реалізація цілей – векторів щодо розвитку потреб, здібностей, ціннісних ставлень суб'єктів підготовки, які мають втілюватися у продуктах діяльності • Постановка і реалізація цілей – запланованих результатів щодо продуктивних знань та вмінь суб'єктів підготовки • Орієнтація на продукт як особистісно-значущий творчий результат самостійної діяльності її суб'єктів
Рольові позиції	<ul style="list-style-type: none"> • Суб'єкт-суб'єктні стосунки між тими, хто викладає, і тими, хто навчається • Той, хто навчається – суб'єкт діяльності • Той, хто викладає – фасилітатор, організатор взаємодії
Стиль керівництва	<ul style="list-style-type: none"> • Демократичний, партнерський, заохочуючий тих, хто навчається
Мотивація навчання	<ul style="list-style-type: none"> • Опора переважно на внутрішні мотиви тих, хто навчається • Позитивне стимулювання до навчання • Забезпечення реалізації мотиваційного циклу у навчанні
Організація навчально-пізнавальної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • Застосування інтерактивних форм організації навчання, зокрема тренінгів, навчальних ігор • Пріоритет творчих, продуктивних завдань • Організація умов для виконання індивідуальних та групових навчальних проектів • Застосування методів активного навчання
Форми контролю і оцінювання	<ul style="list-style-type: none"> • Важливість рефлексивного контролю, який спрямований на структуру діяльності того, хто навчається, ґрунтується на його увазі до власних способів діяльності. • Систематичність контролю, застосування рейтингової системи оцінювання. • Розробка системи оцінювання проектів • Залучення тих, хто навчається, до контролю і оцінювання

У моделі відображено такий важливий концепт підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій як урахування індивідуальних стилів цієї діяльності, які

зумовлюють варіативність процесу проектування.

Визначено, що суб'єктність у проектуванні навчальних технологій полягає у привнесенні викладачем до цієї діяльності індивідуального стилю дидактичного проектування. Як системний психологічний чинник індивідуальних стилів педагогічної діяльності подано індивідуально-типологічні особливості, що дозволило визначити *чотири стилі дидактичного проектування*: „Конструктивіст”, „Діяч”, „Концептуаліст”, „Гуманіст”.

Обґрунтовано, що потреба у проектуванні навчальних технологій, як і усвідомлення індивідуального стилю цієї діяльності, повною мірою актуалізуються у процесі надбання професійного досвіду. Тому провідним шляхом підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій визначено їх навчання за тренінговими програмами в процесі підвищення кваліфікації. Важливою передумовою ефективності підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій визнано її запровадження на рівні навчання студентів – майбутніх викладачів.

Віссю моделі можна вважати вектор „мета – заплановані результати”, що втілює спрямованість підготовки на формування готовності викладачів до проектування навчальних технологій. У дослідженні обґрунтовано визначення поняття „*готовність викладача до проектування навчальних технологій*” як цілісне внутрішнє особистісне утворення, що ґрунтується на мотивах, особистісних якостях, засвоєних професійно значущих знаннях, уміннях, навичках, способах діяльності, набутому досвіді, які забезпечують створення та реалізацію ним ефективних навчальних технологій.

Визначено компоненти готовності викладача до проектування навчальних технологій. *Мотиваційний* включає мотиви цієї діяльності та професійну спрямованість викладачів (предметно-зорієнтована, особистісно-зорієнтована, індіферентна). *Особистісний* включає здібності

до проектування навчальних технологій, зокрема рефлексивні, основою яких є емпатія, здібності до самоуправління та креативні здібності. До *змістового* входять знання ефективних для вищої економічної освіти сучасних педагогічних технологій, знання основних категорій та понять дидактичного проектування, знання процедури проектування навчальної технології та усвідомлення її основних компонентів, знання психологічних умов дидактичного проектування, зокрема усвідомлення власного стилю проектувальної діяльності. *Процесуальний* складається зі стратегічних і технологічних умінь.

На основі аналізу наукових праць виокремлено чотири рівні готовності викладачів до проектування навчальних технологій: *творчий (високий)* характеризується майстерністю щодо вільного створення ефективних навчальних технологій; *варіативний (достатній)* – забезпечує самостійне проектування викладачами власних навчальних технологій; *реконструктивний (середній)* – пов'язаний із перенесенням засвоєних алгоритмів проектування навчальних технологій в умови реального навчального процесу; *репродуктивний (низький)* рівень притаманний викладачам, які запозичують із досвіду колег готові зразки навчальних технологій.

На основі концепції та моделі підготовки викладачів ВЕНЗ до проектування навчальних технологій розроблено відповідні технології підготовки (майбутніх викладачів економіки та викладачів ВЕНЗ, які проходять тренінг-курси з підвищення кваліфікації). У кожній з них згідно з визначеними компонентами підготовки (рис. 1) представлено систему навчальних цілей (цільовий компонент), засоби розвитку внутрішньої мотивації до проектування навчальних технологій (мотиваційний компонент), модель засвоєння бази знань (змістовий компонент), конструктор та технологічні карти занять (операційно-діяльнісний компонент), систему контролю та оцінювання (контрольно-регуляційний

компонент), організацію рефлексії щодо процесу та результатів навчання (рефлексивний компонент).

Обґрунтовано, що технологія підготовки студентів – майбутніх викладачів економіки має складатися з таких етапів: підготовчий, основний, закріплення, апробації і загалом передбачає застосування інтерактивних лекцій з проблематики дидактичного проектування, навчального проектування, рівневої диференціації, портфоліо, використання викладачем у ході викладання та студентами в процесі учіння при проектуванні навчальних технологій принципів та процедури проектування навчальних технологій, конструкторів занять, технологічних карт.

З'ясовано, що після формувального етапу експерименту в експериментальних групах значно підвищилися показники, що характеризують високий та достатній рівень, у контрольних – показники середнього рівня готовності до проектування навчальних технологій (рис. 2).

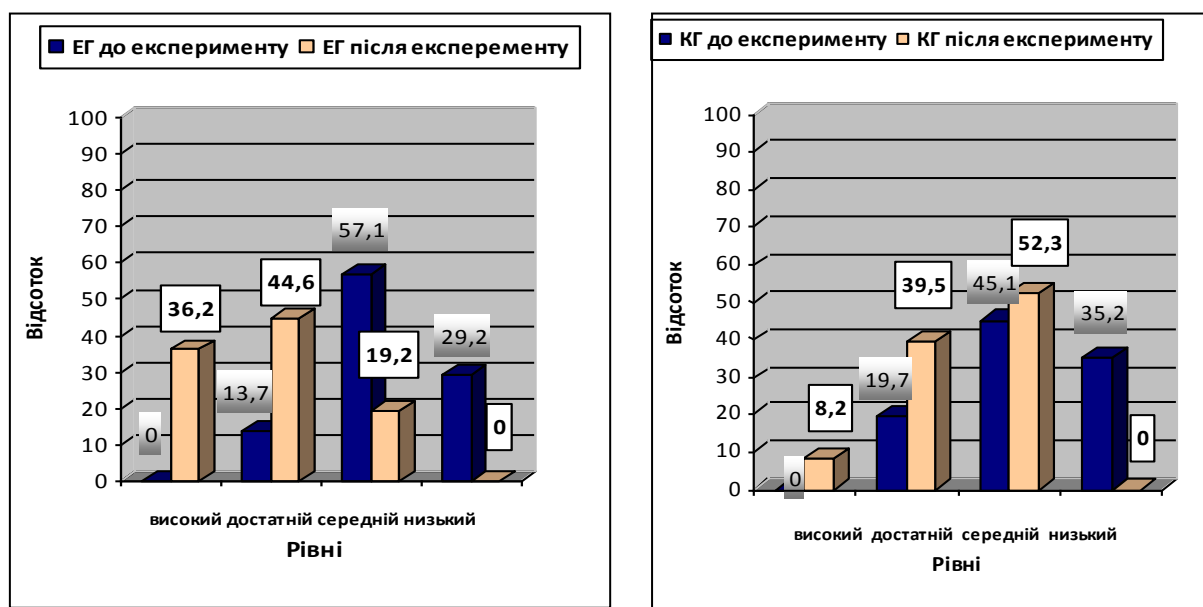

Рис. 2. Готовність студентів експериментальних та контрольних груп до проектування навчальних технологій до та після експерименту

Доведено статистичну значущість відмінностей між отриманими даними до та після експерименту: у контрольних групах $\chi^2 = 12,679$ при $p =$

0,06, а в експериментальних групах $\chi^2=14,463$ при $p = 0,013$ ($p \leq 0,05$ – значущий зв’язок; $p \leq 0,01$ – дуже значущий зв’язок; $p \leq 0,001$ – максимально значущий зв’язок), що свідчить про високу статистичну достовірність позитивних змін в експериментальних групах.

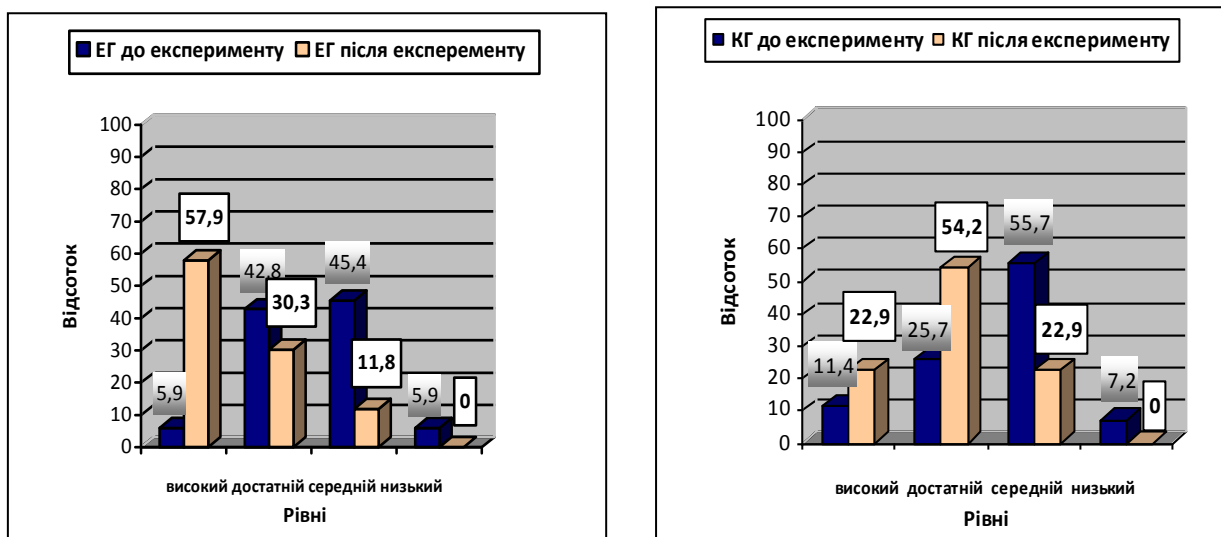
Визначено, що в експериментальних групах відбулися позитивні зміни у показниках сформованості таких компонентів готовності до проектування навчальних технологій, як мотиваційний та змістовий. Це підтверджено статистичними критеріями.

Простежено тенденцію до змін в експериментальних групах щодо особистісного та процесуального компонентів готовності. При загальних позитивних змінах, зокрема відсутності показників низьких рівнів готовності наприкінці експерименту, експериментальні групи відрізняються вищими показниками прояву сформованості компонентів готовності до проектування навчальних технологій після експерименту. Усі показники навчальної успішності з дисциплін психолого-педагогічної підготовки також є вищими в експериментальних групах порівняно з контрольними.

Обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність технології підготовки до проектування навчальних технологій викладачів ВЕНЗ у процесі навчання за тренінговою програмою, що передбачає побудову навчальної діяльності слухачів на основі набутого досвіду та потреб з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей викладачів та соціально-психологічних властивостей тренінгових груп. Це відповідає загальним принципам андрагогіки як науки про навчання дорослих та є втіленням суб’єктно-продуктивного підходу. Доведено, що навчання викладачів у тренінговому режимі не лише забезпечує інтенсивне формування необхідних умінь у процесі активної творчої діяльності, а й створює сприятливий для розвитку їх суб’єктності контекст. Важливими умовами тренінгового навчання викладачів у підготовці до проектування навчальних технологій визначено паралельне застосування

індивідуального та групового проектування, використання рейтингової системи оцінювання навчальних досягнень.

Підтверджено ефективність запропонованої технології підготовки викладачів до проектування навчальних технологій у процесі підвищення їхньої кваліфікації на тренінг-курсах (рис. 3).

Рис. 3. Готовність викладачів експериментальних та контрольних груп до проектування навчальних технологій до та після експерименту

Статистична перевірка значущості відмінностей у сформованості рівнів готовності викладачів до проектування навчальних технологій до та після експерименту свідчить про найвищу значущість позитивних змін в експериментальних групах ($\chi^2 = 36,532$ при $p = 0,000$). З'ясовано, що після експерименту більше, ніж у половини викладачів спостерігається високий рівень готовності до проектування навчальних технологій, а прояв достатнього рівня – перевищує середній. У контрольних групах відмінність між показниками до та після експерименту є меншою порівняно з експериментальними групами, але також статистично достовірною ($\chi^2 = 17,887$ при $p = 0,007$). У цих групах прояв достатнього рівня готовності до ПНТ переважає високий.

На основі порівняння результатів формувального етапу експерименту в експериментальних та контрольних групах виявлено, що

після його проведення в експериментальних групах переважає високий рівень готовності до проектування навчальних технологій, а у контрольних – достатній. Прояв середнього рівня значно більший у контрольних групах.

В експериментальних групах спостерігається позитивна динаміка сформованості кожного компоненту готовності до проектування навчальних технологій, що є статистично достовірним. У контрольних групах статистично значущими є відмінності на початку та наприкінці експерименту щодо сформованості особистісного та процесуального компонентів готовності до проектування навчальних технологій. Більш високими в експериментальних групах є статистичні показники змін середніх значень в оцінюванні вмінь проектування навчальних технологій на початку та наприкінці експерименту.

Висновки. Отже, отримані результати підтверджують ефективність застосування моделі підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій у процесі навчання за тренінговими програмами.

На основі узагальнення результатів дослідження підготовки викладачів ВЕНЗ до проектування навчальних технологій визначено перспективні напрями розробки цієї наукової проблеми, які представлено на трьох рівнях: соціальному (підвищення ролі держави у професійній підготовці викладачів ВЕНЗ), педагогічному (вдосконалення змістових та процесуальних аспектів підготовки викладачів ВЕНЗ до проектування навчальних технологій, її науково-методичного забезпечення) та особистісно-професійному (самоосвіта і професійний саморозвиток).

Література

1. Брюханова Н.О. Методика навчання майбутніх викладачів технічних дисциплін проектуванню дидактичного матеріалу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец 13.00.02 „Теорія та методика навчання” / Н.О. Брюханова. – Х., 2002. – 19 с.

2. Васянович Г. П. Підвищення кваліфікації педагогічних кадрів на Заході / Г. П. Васянович // Педагогіка і психологія професійної освіти : науково-методичний журнал. – Львів : Львів. наук.-практ. центр проф.-техн. освіти АПН України ; Нац. ун-т «Львівська політехніка» ; Ін-т пед. і психол. проф. освіти АПН України, 2009. – № 5. – С. 187–193.
3. Концепція розвитку економічної освіти в Україні // Освіта в Україні. - 2004. - 23 січня. - С. 4-5.
4. Поясок Т. Б. Система застосування інформаційних технологій у професійній підготовці майбутніх економістів : монографія / Т. Б. Поясок // За ред. С. О. Сисоєвої. – Кременчук : НП Щербатих О В., 2009. – 348 с.
5. Програма інноваційного розвитку Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана на період до 2010 року : К. : КНЕУ, 2008. – 14 с.
6. Спірін О. М. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів інформатики за кредитно-модульною системою : монографія / О. М. Спірін ; за наук. ред. акад. М. І. Жалдака. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 300 с.
7. Стрельніков В. Підготовка викладачів до проектування системи інтенсивного навчання / В. Стрельніков // Вісник Львівського університету. Серія : Педагогіка – 2009. – Вип. 25, Ч.1. – С. 40-47.